

KASVATUS & AIKA

ARVOSTELU

<https://doi.org/10.33350/ka.110060>

Monimuotoinen vauraus yhteiskunnan pelastusrenkaaksi

Elise Pihlajaniemi

Arvosteltu teos: Joutsenvirta, Maria & Salonen, Arto O. 2020. Sivistys vaurautena. Radikaalisti, mutta lempeästi kohti kestäväää yhteiskuntaa. Helsinki: Basam Books. 363 s.

Vauraus on totuttu näkemään rahan synnyttämän onnellisuuden ja hyvinvoinnin synonyymina, sillä onhan vauraalla ihmisellä varaa tehdä, ostaa ja olla mitä haluaa. Teoksessaan *Sivistys vaurautena. Radikaalisti, mutta lempeästi kohti kestäväää yhteiskuntaa* Maria Joutsenvirta ja Arto O. Salonen kyseenalaistavat tämän perinteisen vaurausnäkemyksen. Uudenlainen sivistyminen eroaa Joutsenvirran ja Salosen mukaan vallitsevasta, materiaalisuutta korostavasta ajattelutavasta siten, että ihmisen ajallinen vauraus, ajan runsaus ja sivistys nousevat rahaa tärkeämmiksi. Sivistynyt ihminen uskaltaa materiaalisen vaurauden ehtymisen uhallakin panostaa joutilaisuuteen ja pysähtymiseen, ja ymmärtää näiden olevan omalle ihmisyydelleen tärkeitä asioita. Hän ei tavoittele rahaa ja korkeampaa elintasoaa, vaan parempaa elämänlaatua, aikaa tehdä itselleen tärkeitä asioita sekä mahdollisuutta luonnon monimuotoisuuden ja elinvoiman säilymiseen tulevillekin sukupolville.

Edistysuskosta uudenglaiseen sivistykseen

Sivistys vaurautena on yleistajuinen teos, joka sivuaa niin kasvatus-, talous- ja yhteiskuntatieteitä kuin filosofiaakin. Teos ottaa lukijaa kädestä kiinni ja houkuttelee kysymään miksi sekä miten. Joutsenvirran ja Salosen kirja tarjoaa nimensä mukaisesti lempeää radikalismia – tai radikaalia lempeyttä – saaden lukijan kurkistamaan yhteiskuntamme ja oman ajattelumme itsestäänselvyyksien taakse. Kirjan lukemisen jälkeen suhtautuminen aikaan, rahaan ja kasvatukseen ei enää kritiikittä palaa ennalleen.

Tämänhetkinen länsimainen maailmamme on Joutsenvirran ja Salosen sanoin ”suoriteperustainen kiireyhteiskunta”, jossa tärkeimmätkin hyödykkeet, elintärkeästä vedestä lähtien, ovat väärinhinnoiteltuja, ja jossa ihmisen, talouden ja luonnon keskinäisriippuvuudet jäävät huomiotta. Alituinen niukkuusretoriikka pitää yllä vääristynyttä kilpailuviettä, ja lopulta kaikki toimivat kaikkia vastaan. Yhteiskunnan uudistamisen sijaan tärkeintä tuntuu olevan yhteiskunnan uusintaminen ja toistaminen. Siis sen varmistaminen, että meille kaiken saaneille elämä jatkuu entisellään vastedeskin.

Tämä on se perusasetelma, jonka kyseenalaistamiseen ja kritisoimiseen Joutsenvirran ja Salosen teos keskittyy. Nimensä mukaisesti kirja lähestyy 2020-luvun elämää lempeästi yksilöä tuomitsematta, mutta samalla radikaalia muutosta vaatien. Rahaa tärkeämpää on planetaarinen sivistys, jolloin tulevillekin sukupolville elämän edellytykset turvaava ihanneihminen ei ole enää raharikas kuluttajakansalainen, vaan luovuttamattoman ihmisarvon tunnustava sivistynyt ihminen. Elämän edellytysten turvaaminen sekä jokaisen ihmisen luovuttamaton ihmisarvo ovatkin Joutsenvirran ja Salosen visioissa ilmastonmuutosajan elämän ja kasvatuksen ehdottomat ja periksiantamattomat perustuskivet.

”Suoriteperustainen kiireyhteiskunta” vs. ajallinen vauraus

Yhteiskuntakriittiselle pedagogille kirja on antoisa. Joutsenvirta ja Salonen korostavat ihmisenä kasvamisen tärkeyttä sekä sitä, miten hidas tuo prosessi on ja saakin olla. Joutilaisuus on yksi tärkeimmistä opettajista: jos ihminen ei suostu kiireyhteiskunnan oravanpyörän osaksi täyttämään vapaita hetkiään kuluttamisella ja uuden haluamisella, jää hänelle aikaa tutustua omaan itseensä. Tylsät hetket, joita nykyinen yhteiskunta pyrkii teknologialla ja viihteellä parhaansa mukaan täyttämään, ovat Joutsenvirran ja Salosen mukaan ihmisen henkilökohtaiselle kasvulle ja minuuden muodostumiselle äärimmäisen tärkeitä. Tällainen ajan uudelleen näkeminen on mielestäni yksi kirjan tärkeimmistä teemoista, ja uskon sen auttavan myös lempeämmän ja kestävämmän elämäntavan omaksumisessa. Luontosuhteen vaaliminen on elämän vaalimista, eikä siinä tulla hetkessä valmiiksi.

Ihmisen ja ihmiseksi kasvamisen kannalta välttämätön kiireettömyys ja joutilaisuus ovat ilosanoma, jota moni kiireyhteiskunnassa elävä kaipaa. Maailmassa, jossa joutilaisuus on muutettu aidosta levon hetkestä ”akkujen lataamiseksi” ja loppuun ajavasta työelämästä palautumiseksi, tarvitaan juuri tällaista loppoajan ylistämistä. Teoksen keskeinen käsite *ajallinen vauraus* yhdistyy joutilaisuuteen saumattomasti. Ajallisen vaurauden ydinajatuksia ovat kulutuskierteestä pois hyppääminen ja vuosisataisen edistysuskon hylkääminen. Nykyisellä ilmastonmuutoksen, lajikadon ja resurssipulan aikakaudella tämä on tärkeämpää kuin koskaan ennen. Joutsenvirta ja Salonen korostavatkin, että rahavaurauden haaliminen ei tuo kerryttäjälleen onnea, vaan päinvastoin se viskaa ihmisen tyytymättömyyden noidankehään. Elämän mielekkyys ei materiaalin haalimisen avulla enää lisäännä merkittävästi sen jälkeen, kun välttämättömimmät perustarpeet on tyydytetty. Ajallista vaurautta alkaa kertyä, kun ihmiset päättävät arvottaa ajan rahaa tärkeämmäksi. Silloin jää enemmän aikaa esimerkiksi toisten ihmisten kohtaamiseen. Vapaaehtoistoimintaa ja monenlaista niin kutsutun neljännen sektorin yhteisötaloudellista työtä arvostettaisiin yhteiskunnassa enemmän, mikäli palkkatyö ei menisi kaiken muun yli.

Joutsenvirran ja Salosen näkemykseen, miten tärkeimmät asiat eivät ole mitattavissa ja miten juuri kilpailu sekä liiallinen yksilökeskeisyyden korostaminen estävät viisauden ja yhteisöllisyyden kukoistamisen, voi moni lukija yhtyä. Uskon kirjoittajien tavoin yhteisöllisyyden voimaan, vaikka jotkut kirjassa esitetyt ajatukset, esimerkiksi hyönteisten parviälystä, tuntuvatkin hieman liian kaukaa haetuilta sovellettavaksi ihmisyhteisöihin. On silti tärkeää, että yhteisöllisyydestä, ihmisen tarpeesta kuulua yhteisöön ja tulla kuulluksi, uskalletaan puhua luovasti ja ennakkoluulottomasti, vaikka sitten muilta elollisilta olennoilta esimerkkiä etsien.

Joutsenvirta ja Salonen osuvat naulan kantaan todetessaan, että nykyinen kaiken läpäisevä kilpailu, mittaaminen ja yli-individualisointi eivät millään tavalla edesauta yhteisölli-

syyden syntyä. Kritiikkiä osakseen saa myös digitalisaatioinnostus. Kirjoittajat huomauttavat, että vaikka teknologia on hyvä apu parempaa elämää tavoitellessa, se ei saa olla itseisarvo. Paraskaan teknologia ei kerro sitä, mikä loppujen lopuksi tekee elämästä merkityksellisen ja kauniin.

Parempi huominen ei ole luopumista, vaan riittävän tunnistamista

Sivistys vaurautena tarjoaa lukijalle tuumailun arvoisia (asenne)uudistusehdotuksia työelämään ja työyhteisöjen toimintatapoihin, pohtii pyhän käsitteen uutta arvoa, ruotii raikkaasti kehollisuuden tärkeää merkitystä ”sielun syvimpien tilojen saavuttamisessa” ja suorii populismia monimutkaisten asioiden harhaanjohtavana yksinkertaistamisena. Itse inspiroiduin erityisesti heidän ajatuksestaan taiteesta keinona lähestyä uudenlaista, post-edistysuskoista sivistystä. Koen taiteen tehtävän viime aikoina laajentuneen muuhunkin kuin silkaan koristearvoon eliitin salongeissa. Joutsenvirta ja Salonen katsovat, että nimenomaan taiteesta voisi olla apua, kun mietitään, millä keinoilla ihmisiä voitaisiin kannustaa ilmastomuutoksen vastaiseen elämään, astumaan ulos omasta kuplasta kohti laajempia näkökulmia ja luomaan uutta, voimakasta me-tilaa. Taide tunnetusti rikkoo rajoja. Teos herättääkin lukijassa vahvan toivon, että taide voisi auttaa aikakautemme isojen ongelmien ratkaisemista tai ainakin herättää tajuamaan niitä.

Pidin teoksessa käytetystä termistä *kukoistaminen*. Joutsenvirta ja Salonen kuvaavat kukoistamista olotilana, jossa ihminen uskaltaa rikkoo vanhoja rakenteita paremman huomisen ja myös oman paremman olotilansa takia. Kukoistava ihminen pystyy ymmärtämään, miten tärkeää on elintason kohottamisen sijaan panostaa elämänlaadun parantamiseen. Tarkemmin asiaa pohdittuaan ihminen voi tajuta myös sen paradoksaalisen asiaintilan, että talouden alati kasvaessa ihmisten hyvinvointi monesti vähenee. Elintaso ei Joutsenvirran ja Salosen mukaan todellakaan ole elämänilon tai elämänlaadun synonyymi. Elämänlaatu voi parantua, vaikka talous ei kasvaisikaan. Aineettomien asioiden, kuten luottamuksen, sivistyksen ja lahjana annetun ajan kasvulle ei ole materiaalisia rajoja. Yksi tärkeimmistä teoksen opettamista asioista on mielestäni juuri tämä.

Ikkunan avaaminen parempaan, kestävämpään elämään

Joutsenvirran ja Salosen teoksessa kaikkein radikaaleinta on mielestäni heidän sanomansa aikaikkunan laajentamisesta. Ymmärsin Joutsenvirtaa ja Salosta niin, että meidän tulisi nyt, tässä ajassa, radikaalisti hylätä edistysuskon ja jatkuvan taloudellisen kasvun opit ja keskittyä uudenlaisen aika-ajatuksen luomiseen ja levittämiseen. Tämä uusi aika ei nojaisi iankaikkisen talouskasvun harhaan vaan nostaisi tulevaisuuden ihmisen, tulevat sukupolvet ja luonnon (sekä nykyisen että tulevan) osaksi tämän päivän päätöksentekoa. Ajatus siitä, että meillä tämän päivän ihmisillä on vastuullamme koko oleva ja tuleva maailma sekä kaikkien tulevat ihmiset, on samaan aikaan kauhistuttava, vastuullinen ja haastava.

Tulkitsin kirjoittajien ajatuksia niin, että koska tulevaisuudella ei ole tämän päivän edustuksellisissa demokratiassa minkäänlaista edustusta, on meidän annettava tuo edustus jo nyt. Tulevaisuuden ihminen on samanarvoinen tämän päivän ihmisen kanssa. Tässä on mielestäni kirjan hankalimmin pureskeltava sanoma. Onko meistä hyväksymään jokainen vielä syntymätön planeettamme ihminen osaksi ihmiskuntaa ja näkemään heidät yhtä tärkeiksi kuin me jo syntyneet ihmiset? Päädyin Joutsenvirran ja Salosen pohdintojen myötä

hieman epämääräiseen, mutta ehdottoman oikealta tuntuvaan lopputulokseen, jonka mukaan edistysuskon jälkeinen aikakäsitys vaatii meitä sekä ottamaan oppia menneisyydestä ja sen tapahtumista samalla kun pidämme katseen visusti tulevaisuudessa muistaen, että tulevaisuuden ihmiset eivät voi tässä ajassa puhua puolestaan. Eettisyyden nimissä meidän pitää olla heidän puhemiehiään.

Vaikka jotkut teoksen ideoista kuulostavatkin kommunismin päivitysyrityksiltä tai puhtaana utopistisilta, on lukijan pakko myöntää, että perustavanlaatuisia yhteiskunnallisia muutoksia tarvitaan ja pian. Myöntäähän moni jo nyt, että aika on tärkeämpää kuin raha, mutta omassa elämässä tämä totuus ei silti useinkaan näy.

Nyky-yhteiskunnassa vaatii rohkeutta Joutsenvirran ja Salosen tavoin kyseenalaistaa teknologian kaikkivoipuus ja kilpailua ruokkiva kasvatustyyli. Uudenlainen elämänorientaatio vaatii silti muutoksia myös oppimiselta, kasvatukselta ja koulutukselta. Koulun tulisi puolustaa sivistystehtävärooliaan ja elvyttää asemansa kyseenalaistavana instituutiona. Kasvatuksessa kilpailulle ei saa antaa valta-asemaa, vaan ennemminkin keskittyä jokaisessa olevan hyvän esiintuomiseen. Empatian korostaminen on tärkeää, samoin lapsenomaisen uteliaisuuden ja miksi-kysymyksiä arvostaminen. Hyvä kasvattaja uskaltaa hyväksyä asioiden monimutkaisuuden ja välittää tämän oppilailleenkin. Kiireen ja suorittamisen sijaan aikaa pitäisi kasvatuksessa löytyä joutilaisuuden pedagogiikalle.

Niukkuusretoriikka ja siitä aiheutuva ainaisesti jatkuvan ja elämän jokaiselle osa-alueelle ulottuvan kilpailun korostaminen ovat Joutsenvirran ja Salosen mukaan yhteiskunnan perimmäisiä ongelmia, jotka ylitettyään ihmiskunta harppaisi aimo askeleen lähemmäs ilmastonmuutoksen ja talouskasvun aikaa vaivaavan elämän merkityksettömyyden ratkaisemista. Vaikka Joutsenvirta ja Salonen tällaista muutosta kovasti esittävät ja toivovat, on teoksen tarjoama käytännön tarvikereppu silti hieman hahmoton. Asennemuutos on toki kaikki kaikessa ja kirjan tarkoituskin on ilmeisesti olla juuri uusiin ajatusmalleihin herättäjä, mutta teos luottaa mielestäni silti liikaa yksittäisen ihmisen muutoshaluun. Miten yksilö voi käytännössä ”kurkottaa yli vallitsevan todellisuuden”? Vaikka tietäisikin, että luonnonvarat ovat ehtymässä ja ilmastonmuutos uhkaamassa, on vaikeaa olla lähipiirinsä ensimmäinen, joka rohkenee ryhtyä suureen muutokseen. Näkisinkin Joutsenvirran ja Salosen teoksen en niinkään käytännön ohjekirjana, vaan pikemminkin ajoittaisen runollisena, mutta silti rehellisenä kuvauksena siitä, mitä meillä länsimaissa on paraikaa tapahtumassa, mikä arvomme oikeasti ovat ja miten tästä tilanteesta voisi lähteä kohti parempaa huomista.

Elise Pihlajaniemi on Turun yliopiston kasvatustieteen opiskelija.